

УДК 378.147:001.891(477)«2000/2025»

DOI <https://doi.org/10.12958/3083-6514-2025-3-67-73>

Павлюк Олена Михайлівна,

кандидатка педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри педагогіки

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»,

м. Лубни, Полтавська обл., Україна.

ep290477@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-1779-0232>

РОЛЬ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ФОРМУВАННІ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ НА ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

На початку ХХІ століття науково-дослідна діяльність є складовою освітнього процесу, основою формування професійної компетентності здобувачів вищої освіти України. Вона створює простір для творчого пошуку, самостійності та інтеграції знань у реальні професійні контексти, сприяє розвитку критичного мислення, аналітичних навичок й здатності приймати виважені рішення в умовах сучасного інформаційного суспільства.

В процесі науково-дослідної діяльності здобувачі освіти засвоюють факти й навчаються формулювати проблеми, обирати методи їх вирішення та нести відповідальність за результати наукових досліджень у сучасному світі. Наукова діяльність формує етику дослідника, навички міждисциплінарної взаємодії та здатність до інноваційного мислення. Залучення здобувачів освіти до наукових проєктів забезпечує практичне впровадження теоретичних знань та формує у них відповідальність за результати власної роботи, що є важливою складовою їхньої професійної ідентичності та конкурентоспроможності на ринку праці. Наукова діяльність є невід'ємним елементом якісної підготовки фахівців нового покоління у системі вищої освіти України, вона трансформує освітній процес від пасивного здобуття знань до активного створення власної професійної траєкторії.

Науково-дослідна діяльність у формуванні професійної компетентності здобувачів вищої освіти не є новим і малодослідженим питанням. До нього звертались провідні науковці, а саме: О. Сухомлинська (українська історико-педагогічна наука у дзеркалі тематики дисертаційних досліджень (1995–2014)), С. Сисоева і Л. Козак (розвиток дослідницької компетентності викладачів вищої школи), С. Гончаренко (методологічні поради молодим науковцям) та ін.

Разом із тим, потребує подальшої розробки, структурування й теоретичного уточнення питання науково-дослідної діяльності у формуванні професійної компетентності здобувачів вищої освіти України на початку ХХІ століття. Актуальність наукового пошуку обґрунтовує вибір теми дослідження: «Роль науково-дослідної діяльності у формуванні професійної компетентності здобувачів вищої освіти України на початку ХХІ століття».

Метою статті є висвітлення ролі науково-дослідної діяльності у формуванні професійної компетентності здобувачів вищої освіти України на початку ХХІ століття.

Розвиток науки в Україні, забезпечення для науковців належних умов праці та підтримку дослідницької інновації регулює Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність». Він визначає відносини, пов'язані з провадженням наукової і науково-технічної діяльності, та створення умов для підвищення ефективності наукових досліджень і використання їх результатів для забезпечення розвитку всіх сфер суспільного життя. Цей Закон убезпечує правові,

організаційні та фінансові засади функціонування і розвитку у сфері наукової і науково-технічної діяльності, створює умови для провадження наукової і науково-технічної діяльності, забезпечує потреби суспільства і держави у технологічному розвитку шляхом взаємодії освіти, науки, бізнесу та влади (Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність», 2015).

У цьому правовому контексті особливе значення має залучення здобувачів освіти до дослідницької діяльності як фактор їхнього професійного розвитку. Реалізація положень Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» на практиці відкриває нові можливості для формування пошукових навичок, що є невід'ємною частиною їхньої професійної компетентності. Саме в цьому контексті дослідницька робота здобувачів вищої освіти слугує важливим механізмом інтеграції освіти, науки та практики в умови сучасного суспільного розвитку.

Вартим уваги є твердження дослідниць В. Барабаш, Л. Глебової та А. Мехеди про те, що науково-дослідницька робота майбутніх спеціалістів як індивідуальна, творча та дослідницька діяльність є потужним рушієм формування та розвитку професійної компетентності. У сучасних умовах, коли надзвичайної актуальності набуває питання академічної доброчесності, здобувачі освіти здатні гідно представляти Україну на європейському рівні (Барабаш, Глебова & Мехеда, 2020, с. 232).

Поділяємо думку О. Отравенко, котра трактує науково-дослідницьку діяльність здобувачів освіти як органічне поєднання і продовження навчальної роботи та ефективний засіб об'єктивного впливу, реалізації науково-дослідних здібностей, активізації пізнавальної діяльності, які будуть в нагоді в подальшій професійній діяльності. На переконання дослідниці процес якісної підготовки майбутніх фахівців до наукової роботи буде результативним, якщо здобувачів освіти залучати до різноманітних форм науково-дослідницької діяльності, а саме, до: участі у науково-практичних конференціях різного рівня, семінарах, вебінарах, конкурсах, олімпіадах, тренінгах та ін. Разом із тим, О. Отравенко стверджує, що протягом усього освітнього процесу необхідно:

- системно і цілеспрямовано здійснювати консультативну допомогу майбутнім фахівцям у виконанні творчих проєктів, написанні тез, статей, наукових робіт;
- створювати творчі групи з урахуванням наукових інтересів, здібностей, можливостей і досвіду наукової роботи здобувачів вищої освіти;
- озброювати їх методикою наукової роботи;
- заохочувати творчу діяльність і самостійність молодих дослідників при вирішенні наукових проблем (Отравенко, 2020, с. 51).

Отже, О. Отравенко чітко окреслено дослідницьку діяльність як ключовий інструмент формування професійної компетентності здобувачів вищої освіти через їх залучення до активної, самостійної та методично підкріпленої наукової роботи. Такий підхід сприяє розвитку дослідницьких навичок й формує відповідальне ставлення до професійної діяльності в майбутньому.

Однак дослідники Л. Боровик, І. Басараба та О. Боровик в процесі наукового пошуку виявили низку проблем щодо формування загальнонаукової компетентності здобувачів вищої освіти. Проведене вченими дослідження виявило низку проблем щодо формування загальнонаукової компетентності здобувачів вищої освіти. Виокремимо найважливіші із них:

- тенденція до професіоналізації освіти;
- відсутність єдиного системного підходу, чітких узгоджених визначень та методології;
- низька вмотивованість здобувачів освіти щодо набуття загальнонаукових знань, умінь та навичок,
- обмеженість ресурсів і часу;
- недостатня популяризація та демонстрація прикладного значення загальнонаукових знань і умінь у професії (Боровик, Басараба & Боровик, 2024, с. 15).

В контексті вищезазначених результатів наукового напрацювання вбачаємо цінність у професійних ідеях О. Косарук, яка зосереджується на організаційній структурі самоврядування та наголошує на важливості формування наукової культури здобувачів й забезпеченні наступності поколінь науковців. Розвинена інфраструктура підтримки наукових досліджень (науково-дослідні лабораторії, філія стартап-школи, наукові гуртки) та активна співпраця з виробничим сектором створюють сприятливі умови для практичної реалізації дослідницьких проєктів. Вчена стверджує, що науково-дослідна діяльність здобувачів вищої освіти є невід'ємною складовою освітнього процесу та одним із ключових механізмів формування професійних компетентностей майбутніх фахівців (Косарук, 2025, с. 61).

Погоджуємося з міркуваннями науковців, які зазначають, що існує низка питань для вдосконалення ефективної, цікавої, методологічно обґрунтованої науково-дослідницької роботи здобувачів вищої освіти. Оптимальний обсяг, новизна, пізнавальний інтерес, використання міжпредметних зав'язків, поступальний розвиток можуть бути раціональним шляхом оволодіння знаннями, зацікавлення та заохочення здобувачів вищої освіти до участі в науково-дослідницькій діяльності (Шаповалова & Панченко, 2015, с. 221).

У науковому дискурсі цінними є висновки праці О. Отравенко, яка наголошує, що майбутній фахівець протягом років навчання у закладі вищої освіти повинен опанувати дослідницькі навички, вбачати перспективи розвитку досліджуваної науки. На переконання вченої, дослідницька робота сприяє вдосконаленню всього освітнього процесу й підвищує кваліфікацію науковців. Ефективність педагогічної діяльності визначається дослідницькою роботою зі здобувачами вищої освіти, вмінням своєю творчістю захопити їх та залучити до науки, формувати у здобувачів допитливість та прагнення до знань (Отравенко, 2019, с. 228).

Таким чином, науково-дослідна діяльність на початку ХХІ століття є одним із ключових факторів формування професійної компетентності здобувачів закладів вищої освіти України. Її інтеграція в освітній процес сприяє розвитку критичного мислення, дослідницьких навичок та професійної самореалізації майбутніх фахівців. Подальше вдосконалення організаційних, методологічних та мотиваційних основ наукової діяльності здобувачів закладів вищої освіти є стратегічним напрямком розвитку системи вищої освіти.

Висновок. В процесі вирішення мети наукового пошуку щодо ролі науково-дослідної діяльності у формуванні професійної компетентності здобувачів вищої освіти України на початку ХХІ століття нами виокремлено низку ключових факторів:

1) поглиблення теоретичних знань через практику (забезпечує інтеграцію освіти та науки, ключового принципу сучасної вищої освіти; теоретичні знання, засвоєні у межах академічного курсу, набувають цінності тоді, коли вони реалізуються в реальних дослідницьких чи професійних контекстах, що безпосередньо формує професійні компетентності);

2) розвиток критичного мислення (критичне мислення є основою будь-якої дослідницької та професійної діяльності; здатність аналізувати, аргументувати та перевіряти інформацію є компетенцією майбутнього фахівця в будь-якій галузі; особливо актуальним є фактор в умовах інформаційного перевантаження, поширення фейків, необхідності приймати оптимальні рішення);

3) формування дослідницької культури та етики (наукова етика, академічна доброчесність та відповідальне ставлення до результатів наукових досліджень є передумовою успішної інтеграції молодих фахівців у міжнародне наукове середовище; формування дослідницької культури сприяє відповідальності за свою діяльність, формуванню професійної ідентичності, забезпечує сталий розвиток наукової спільноти).

Отже, в сучасних умовах реформування вищої освіти та активної інтеграції в європейський освітньо-науковий простір найоптимальнішими факторами формування професійної компетентності здобувачів вищої освіти в процесі науково-дослідної діяльності є: поглиблення

теоретичних знань через практику, розвиток критичного мислення, формування дослідницької культури та етики. Зазначені фактори відображають актуальні потреби освіти й створюють умови для всебічного професійного зростання, демонструють, що дослідницька діяльність є потужним інструментом формування гнучкої та конкурентоспроможної професійної компетентності у здобувачів вищої освіти.

В перспективах планується здійснити науковий пошук щодо міжнародного досвіду стосовно ролі науково-дослідної діяльності у формуванні професійної компетентності здобувачів вищої освіти.

Список використаної літератури

1. Барабаш В. А., Глебова Л. В., Мехеда А. М. Науково-дослідницька діяльність у процесі формування професійної компетентності студентів-інформаційників. *Society. Document. Communication. Соціум. Документ. Комунікація*. 2020. № 10. С. 216–239. DOI: <https://doi.org/10.31470/2518-7600-2020-10-216-239>
2. Боровик Л., Басараба І., Боровик О. Проблеми формування загальнонаукової компетентності здобувачів вищої освіти та шляхи їх вирішення. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: педагогічні науки*. 2024. № 2. С. 5–19. DOI: <https://doi.org/10.32453/pedzbirnyk.v37i2.1671>
3. Гончаренко С. У. Педагогічні дослідження: Методологічні поради молодим науковцям. Київ-Вінниця : ДОВ «Вінниця», 2008. 278 с.
4. Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» від 26.11.2015 р. № 848-VIII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2016. № 3. Ст. 25. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19>
5. Косарук О. Організація науково-дослідної діяльності здобувачів вищої освіти в контексті сучасних освітніх технологій. *Педагогіка безпеки*. 2025. Том 10. № 1. С. 56–63. DOI: <https://doi.org/10.31649/2524-1079-2025-10-1-056-063>
6. Отравенко О. В. Іноваційні методи навчання як основа якісної професійної підготовки майбутнього вчителя фізичної культури. *Open educational e-environment of modern University*. 2019. Special edition. С. 222–230. DOI: <https://doi.org/10.28925/2414-0325.2019s21>
7. Отравенко О. В. Науково-дослідна робота як складова якісної професійної підготовки здобувача вищої освіти. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Педагогічні науки*. 2020. № 1(332). С. 47–55. DOI: [https://doi.org/10.12958/2227-2844-2020-1\(332\)-47-55](https://doi.org/10.12958/2227-2844-2020-1(332)-47-55)
8. Сисоєва С. О., Козак Л. В. Розвиток дослідницької компетентності викладачів вищої школи : навч. посібн. Київ : Ун-т ім. Б. Грінченка; ТОВ «Видавниче підприємство «ЕДЕЛЬ-ВЕЙС», 2016. 155 с.
9. Сухомлинська О. В. Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем. Київ : А. П. Н., 2003. 68 с.
10. Українська історико-педагогічна наука у дзеркалі тематики дисертаційних досліджень (1995–2014) : хронол.-темат. покажч. закоординованих тем дис. дослідж. зі спец. 13.00.01 / автор проекту Сухомлинська О. В.; наук. консультант Побірченко Н. С.; наук. ред. Сухомлинська О. В.; упоряд. : Коляда Н. М., Албул І. В., Бондаренко Г. В. [та ін.]. Умань : ФОП Жовтий, 2014. 357 с.
11. Шаповалова Н. В., Панченко Л. Л. Науково-дослідницька діяльність студентів вищих навчальних закладів у контексті інтеграції України в європейський освітній простір. *Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». Додаток 2 до Вип. 35, Том IV (16): Тематичний випуск «Міжнародні Челпанівські психолого-педагогічні читання»*. К.: Гнозис, 2015. С. 214–222.

References

1. Barabash, V. A., Hliebova, L. V., & Mekheda, A. M. (2020). Naukovo-doslidnytska diialnist u protsesi formuvannia profesiinoi kompetentnosti studentiv informatsiivnykh [Research Activities in the Process of Forming Professional Competence of Information Science Students]. *Society. Document. Communication – Society. Document. Communication*, (10), 216–239. DOI: <https://doi.org/10.31470/2518-7600-2020-10-216-239> [in Ukrainian].
2. Borovyk, L., Basaraba, I., & Borovyk, O. (2024). Problemy formuvannia zahalnonaukovoï kompetentnosti здобувачів вищої освіти та шляхы їх вирішення [Problems of Forming General Scientific Competence of Higher Education Applicants and Ways to Solve Them]. *Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy. Serii: Pedagogichni nauky – Collection of Scientific Works of the National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine. Series: Pedagogical Sciences*, (2), 5–19. DOI: <https://doi.org/10.32453/pedzbirnyk.v37i2.1671> [in Ukrainian].
3. Honcharenko, S. U. (2008). Pedagogichni doslidzhennia: Metodolohichni porady molodym naukovtsiam [Pedagogical Research: Methodological Advice to Young Scientists]. Kyiv–Vinnytsia: DOV «Vinnytsia» [in Ukrainian].
4. Zakon Ukrainy «Pro naukovu i naukovo-tekhnichnu diialnist» vid 26.11.2015 r. № 848-VIII [Law of Ukraine «On Scientific and Scientific-Technical Activities» of November 26, 2015, No. 848-VIII]. (2016). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Official Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*, (3), Art. 25. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19> [in Ukrainian].
5. Kosaruk, O. (2025). Orhanizatsiia naukovo-doslidnoi diialnosti здобувачів вищої освіти v konteksti suchasnykh osvitnykh tekhnolohii [Organization of Research Activities of Higher Education Applicants in the Context of Modern Educational Technologies]. *Pedahohika bezpeky – Health and Safety Pedagogy*, 10(1), 56–63. DOI: <https://doi.org/10.31649/2524-1079-2025-10-1-056-063> [in Ukrainian].
6. Otravenko, O. V. (2019). Inovatsiini metody navchannia yak osnova yakisnoi profesiinoi pidhotovky maibutnoho vchytelia fizychnoi kultury [Innovative Teaching Methods as the Basis of Quality Professional Training of Future Physical Education Teachers]. *Open Educational Environment of Modern University, (Special edition)*, 222–230. DOI: <https://doi.org/10.28925/2414-0325.2019s21> [in Ukrainian].
7. Otravenko, O. V. (2020). Naukovo-doslidna robota yak skladova yakisnoi profesiinoi pidhotovky здобувача вищої освіти [Research Work as a Component of Quality Professional Training of a Higher Education Applicant]. *Visnyk Luhanskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Serii: Pedagogichni nauky – Bulletin of Taras Shevchenko Luhansk National University. Series: Pedagogical Sciences*, 1(332), 47–55. DOI: [https://doi.org/10.12958/2227-2844-2020-1\(332\)-47-55](https://doi.org/10.12958/2227-2844-2020-1(332)-47-55) [in Ukrainian].
8. Sysoieva, S. O., & Kozak, L. V. (2016). Rozvytok doslidnytskoi kompetentnosti vykladachiv vyshchoi shkoly [Development of Research Competence of Higher School Teachers]. Kyiv: Borys Hrinchenko University, Edelweiss Publishing House [in Ukrainian].
9. Sukhomlynska, O. V. (2003). Istoryko-pedahohichni protsesy: novi pidhody do zahalnykh problem [Historical and Pedagogical Process: New Approaches to General Problems]. Kyiv: APN [in Ukrainian].
10. Ukrainska istoryko-pedahohichna nauka u dzerkali tematyky dysertatsiinykh doslidzen (1995–2014): khronol.-temat. pokazhch. zakoordinovanykh tem dys. doslidzen zi spets. 13.00.01 [Ukrainian Historical and Pedagogical Science in the Mirror of Dissertation Research Topics (1995–2014): Chronological and Thematic Index]. (2014). Uman: FOP Zhovtyi [in Ukrainian].
11. Shapovalova, N. V., & Panchenko, L. L. (2015). Naukovo-doslidnytska diialnist studentiv vyshchykh navchalnykh zakladiv u konteksti intehratsii Ukrainy v yevropeiskyi osvittii prostir

[Research Activity of University Students in the Context of Ukraine's Integration into the European Educational Space]. *Humanitarnyi visnyk DVNZ «Pereiaslav-Khmelnytskyi derzhavnyi pedahohichnyi universytet imeni Hryhoriia Skovorody»*. Dodatok 2 do Vyp. 35, Tom IV (16): Tematychnyi vypusk «Mizhnarodni Chelpanivski psykholoho-pedahohichni chytannia» – *Humanitarian Bulletin of the State Educational Institution «Pereiaslav-Khmelnytskyi State Pedagogical University named after Hryhorii Skovoroda»*. Appendix 2 to Issue 35, Volume IV (16): Thematic issue «International Chelpanivsky Psychological and Pedagogical Readings». (pp. 214-222). К.: Hnozys [in Ukrainian].

Павлюк О. М. Роль науково-дослідної діяльності у формуванні професійної компетентності здобувачів вищої освіти України на початку XXI століття

В статті висвітлено проблему науково-дослідної діяльності на початку XXI століття як ключового фактором формування професійної компетентності здобувачів закладів вищої освіти України. Доведено, що її інтеграція в освітній процес сприяє розвитку критичного мислення, дослідницьких навичок та професійної самореалізації майбутніх фахівців. Вдосконалення організаційних, методологічних та мотиваційних основ наукової діяльності здобувачів закладів вищої освіти є стратегічним напрямком розвитку системи вищої освіти. Виокремлено низку ключових факторів щодо ролі науково-дослідної діяльності у формуванні професійної компетентності здобувачів вищої освіти України на початку XXI століття: 1) поглиблення теоретичних знань через практику (забезпечує інтеграцію освіти та науки, ключового принципу сучасної вищої освіти; теоретичні знання, засвоєні у межах академічного курсу, набувають цінності тоді, коли вони реалізуються в реальних дослідницьких чи професійних контекстах); 2) розвиток критичного мислення (критичне мислення є основою будь-якої дослідницької та професійної діяльності; здатність аналізувати, ставити під сумнів, аргументувати та перевіряти інформацію є компетенцією майбутнього фахівця в будь-якій галузі; особливо актуальним є фактор в умовах інформаційного перевантаження, поширення фейків, необхідності приймати оптимальні рішення); 3) формування дослідницької культури та етики (наукова етика, академічна доброчесність та відповідальне ставлення до результатів наукових досліджень є передумовою успішної інтеграції молодих фахівців у міжнародне наукове середовище; формування дослідницької культури сприяє відповідальності за свою діяльність, формуванню професійної ідентичності, забезпечує сталий розвиток наукової спільноти). Встановлено, що найоптимальнішими факторами формування професійної компетентності здобувачів вищої освіти в процесі науково-дослідної діяльності є: поглиблення теоретичних знань через практику, розвиток критичного мислення, формування дослідницької культури та етики.

Ключові слова: освіта, здобувачі вищої освіти, науково-дослідна діяльність, професійні компетентності, Україна, початок XXI століття.

Pavliuk O. M. The role of scientific and research activities in the formation of professional competence of higher education students in Ukraine at the beginning of the 21st century

The article highlights the problem of scientific and research activity at the beginning of the 21st century as a key factor in the formation of professional competence of applicants to higher education institutions in Ukraine. It is proven that its integration into the educational process contributes to the development of critical thinking, research skills and professional self-realization of future specialists. Improving the organizational, methodological and motivational foundations of scientific activity of applicants to higher education institutions is a strategic direction for the development of the higher education system. A number of key factors are identified regarding the role of scientific and research activity in the formation of professional competence of applicants to higher education institutions in Ukraine at the beginning of the 21st century: 1) deepening of theoretical knowledge through practice (ensures the integration of education and science, a key principle of modern higher

education; theoretical knowledge acquired within the framework of an academic course acquires value when it is implemented in real research or professional contexts); 2) development of critical thinking (critical thinking is the basis of any research and professional activity; the ability to analyze, question, argue and verify information is the competence of a future specialist in any field; the factor is especially relevant in conditions of information overload, the spread of fakes, the need to make informed decisions); 3) formation of research culture and ethics (scientific ethics, academic integrity and a responsible attitude to the results of scientific research are a prerequisite for the successful integration of young specialists into the international scientific environment; the formation of a research culture contributes to responsibility for one's activities, the formation of a professional identity, and ensures the sustainable development of the scientific community). It has been established that the most optimal factors for the formation of professional competence of higher education students in the process of scientific and research activity are: deepening theoretical knowledge through practice, the development of critical thinking, the formation of a research culture and ethics.

Key words: education, higher education students, research activities, professional competencies, Ukraine, beginning of the 21st century.

Creative Commons Attribution 4.0
International (CC BY 4.0)

Дата першого надходження рукопису до видання: 04.07.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 29.08.2025

Дата публікації: 08.09.2025